

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Bangladesh 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Bangladesh är fortsatt mycket svår, även om vissa framsteg kan påvisas.

Bangladesh är part till de flesta centrala konventionerna om mänskliga rättigheter men det nationella genomförandet brister på flera områden.

Rättssäkerheten är svag och rättsväsendet är mycket överbelastat, vilket innebär att många sitter fängslade i månader eller ibland flera år i väntan på dom. Antalet påstådda utomrättsliga avrättningar är fortsatt högt liksom antalet godtyckliga frihetsberövanden. Dödsfall i häkten och fängelser utgör ett stort problem, liksom tortyr. Dödstraffet är inte avskaffat och under 2010 har tio avrättningar ägt rum. Någon aktiv debatt mot dödstraff förekommer inte.

Myndigheternas förmåga att upprätthålla lag och ordning är fortsatt svag. Den starkes rätt står oftast över principen om likhet inför lagen. Korruptionen är utbredd och allomfattande.

De senaste årens ekonomiska tillväxt har bidragit till att antalet personer som lever i fattigdom fortsätter att minska. Mer än 40 procent av landets befolkning lever dock fortfarande under fattigdomsgränsen och har svårt att få rätten till mat, bostad, rent vatten, sjukvård och utbildning tillgodosedda. Kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt personer som tillhör religiösa och etniska minoriteter och urfolk är särskilt utsatta. Våld mot kvinnor och barn, människohandel, tvångsarbete och barnarbete utgör andra allvarliga problem beträffande respekten för de mänskliga rättigheterna i

Bangladesh. Situationen för rohingya-flyktingarna från Burma är fortsatt svår. En krigsförbrytartribunal har inrättats för att ställa personer anklagade för krigsförbrytelser under landets frihetskamp från Pakistan inför rätta.

I oktober 2010 antogs en lag om våld inom hemmet, en reformåtgärd som länge efterlysts av det internationella samfundet och det civila samhället. I mars 2010 ratificerade Bangladesh Romstadgan om den internationella brottmålsdomstolen (ICC). En nationell kommission för mänskliga rättigheter har instiftats och är nu operativ, även om den fortfarande befinner sig i ett uppbyggnadsskede och har låg kapacitet. Vidare antogs 2009 den sedan länge efterfrågade offentlighetslagstiftning, *Right to Information Act*, varefter en informationskommission etablerades. De fredsavtal som slutits rörande den konfliktdrabbade regionen Chittagong Hill Tracts genomförs, om än i långsam takt, inklusive tillbakadragande av vissa av de temporära militärlägren i områdena.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Bangladesh har ratificerat de flesta av FN:s centrala konventioner om de mänskliga rättigheterna med undantag för flyktingkonventionen och konventionen mot påtvingade försvinnanden:

- Bangladesh har ratificerat konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) men varken undertecknat eller ratificerat de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet. Reservation har gjorts avseende konventionens artikel 14. Ingen rapportering har gjorts (tidpunkt för inlämning 2001).
- Bangladesh har ratificerat konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR). Ingen rapportering har gjorts (tidpunkt för inlämning 2000, 2005).
- Bangladesh har ratificerat konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD). Rapportering skedde under 2000, vilket inte hade gjorts sedan 1991 (tidpunkt för inlämning 1992, 2002, 2004, 2006).
- Bangladesh har ratificerat konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Reservationer har gjorts avseende artikel 2 och 16 i konventionen. Rapportering skedde under 2002, vilket inte gjorts sedan 1997 (tidpunkt för inlämning 1985, 1989, 1993, 1997, 2001, 2005 och 2009). Kommittén uppmanar Bangladesh att ge besked om huruvida reservationer mot artikel 2 och 16 (1) (c) i

CEDAW kommer att avlägsnas. Bangladesh har tidigare uppgivit att landet överväger att dra tillbaka reservationerna.

- Bangladesh har ratificerat konventionen mot tortyr (CAT) men varken undertecknat eller ratificerat det fakultativa protokollet. Ingen rapportering har gjorts (tidpunkt för inlämning 1999, 2003, 2007).
- Bangladesh har ratificerat konventionen om barnets rättigheter (CRC) och de tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om barnprostitution och handel med barn. Reservationer har gjorts avseende konventionens artikel 14 och 21. Rapportering skedde under 2007 (nästa tidpunkt för inlämning 2012).
- Bangladesh har ratificerat konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CPD).
- Konventionen mot påtvingade försvinnanden (CED) öppnades för undertecknande 2007. Bangladesh har inte undertecknat eller ratificerat konventionen.
- Bangladesh har varken undertecknat eller ratificerat Flyktingkonventionen och det tillhörande protokollet från 1966.
- Bangladesh ratificerade Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (ICC) 2010.

Bangladesh är medlem av FN:s råd för mänskliga rättigheter. Bangladesh var föremål för rådets universella granskning av respekten för mänskliga rättigheter (UPR) 2009. Granskning föregicks av en konsultation med civila samhället. Regeringen har uttalat stöd för UPR-processen men har ännu inte följt upp de rekommendationer och åtaganden som granskningen utmynnade i.

Någon stående inbjudan till FN:s specialrapportörer har inte utfärdats. På uppdrag av FN genomförde oberoende experter inom områdena mänskliga rättigheter och extrem fattigdom samt rättigheter relaterade till vatten och sanitet ett gemensamt besök i Bangladesh december 2009. Syftet var informationsinsamling och analys av situationen för de mänskliga rättigheterna för de människor som lever i extrem fattigdom, inklusive i sociala skyddsprogram/åtgärder, och analys av tillgång till säkert dricksvatten och sanitet. 2003 genomfördes ett besök av specialrapportören för rätten till mat. Specialrapportören för våld mot kvinnor besökte Bangladesh 2001.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Utomrättsliga avrättningar och tortyr förekommer och utgör allvarliga problem i Bangladesh. Rapporter från enskilda organisationer som arbetar

med mänskliga rättigheter indikerar att antalet försvinnanden i samband med arresteringar har ökat under 2010. Under 2010 har 127 fall av utomrättsliga avrättningar rapporterats. Av dessa uppges 101 ha dödats i så kallade ”cross fires” (det vill säga dödsskjutningar i samband med gripanden), och 22 personer uppges ha torterats till döds.¹ En nedgående trend vad gäller utomrättsliga avrättningar kan samtidigt noteras sedan 2005 då mer än 300 fall av påstådda ”cross fires” rapporterades. Under 2009 var antalet påstådda utomrättsliga avrättningar 154 fall.

Antalet oklara dödsfall i fängelser har gradvis minskat de senaste fem åren, från närmare 300 dödsfall per år, till omkring 100 personer per år under 2010 och 2009. Under 2009 inträffade ett stort antal dödsfall bland de bangladeshiska gränsvakter som anklagas för delaktighet i det uppror som genomfördes av Bangladeshs gränsvaktsstyrka (Bangladesh Rifles) i februari 2009. Av de personer som fängslats i samband med detta uppror uppges 56 ha dött under oklara omständigheter

Tortyr är ett utbrett problem i Bangladesh. Det finns uppgifter om att säkerhetstjänsten tillgripit tortyr, bland annat gentemot gripna journalister. Myndigheterna har deklarerat att ”nolltolerans” ska gälla men bristande uppföljning och utredning av påstådda brott begångna av säkerhetstjänsten stärker misstanken om straffrihet för utomrättsliga avrättningar och tortyr.

Förhållandena i landets fängelser är svåra med undermålig mat, dåliga sanitetsförhållanden och bristfällig sjukvård. Överbeläggning är ett omfattande problem.. Två tredjedelar av landets fångar väntar fortfarande på att deras fall ska behandlas i domstol. Generellt tillåter inte regeringen organisationer för mänskliga rättigheter att besöka fängelser, men ibland görs undantag. Officiellt finns inga politiska fångar, men enligt enskilda organisationer förekommer det att regimkritiker och personer som tillhör den politiska oppositionen fängslas under förevändning av att de begått brott.

Ett okänt antal kvinnor med barn har tagits i så kallat ”skyddsförvar” (protective custody). Omhändertagandena sker på oklara grunder, ibland t.ex. för att de utsatts för hot om våld av familjemedlemmar. Enligt enskilda organisationer utsätts dessa kvinnor för övergrepp och flera av dem sitter fängslade i årtal utan juridisk hjälp, trots att de inte blivit dömda för något brott. Lynchningar förekommer, bland annat i samband med att kriminella tas på bar gärning.

4. Dödsstraff

¹ Odhikar Human Rights Report 2010, 1 January 2011.

Bangladesh tillämpar dödsstraff. Ett stort antal brott kan leda till dödsdomar. Officiell statistik över antalet verkställda dödsstraff offentliggörs inte, men avrättningar i särskilt uppmärksammade eller politiskt känsliga fall rapporteras vanligtvis i media.

Omkring tusen dödsdömda fångar sitter fängslade i avvaktan på att deras domar ska verkställas, drygt 30 av dessa är kvinnor. Ytterligare 500 personer uppges ha dömts till dödsstraff men befinner sig på flykt.² 2010 utdömdes 83 dödsdomar, 2009 86 stycken och 2008 175 stycken.³ Inga personer under 18 år har avrättats. Hängning är den avrättningsmetod som stipuleras i bangladeshisk lag.

Enligt *Amnesty International* och *Hands Off Cain* avrättades under åren 2005-2009 totalt 23 personer.⁴ Under 2010 har tio avrättningar genomförts. Fem av de avrättade var dömda för mordet på premiärminister Sheik Hasinas far, Sheikh Mujibur Rahman ("nationens fader") och större delen av hans familj år 1975. Den 19 november 2009 avslutades rättegångarna i detta mål och de tidigare dödsdomarna från 1998 fastställdes. Processen gavs stor medial uppmärksamhet.

Opinionen mot dödsstraffet är svag och uppmaningar om att inrätta ett moratorium har inte fått genomslag

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Enligt grundlagen ska personer som hålls frihetsberövade upplysas om orsakerna till detta. Inom 24 timmar ska frihetsberövandet prövas av en domare (magistrate) som på förfrågan från ansvarig polisutredare kan förlänga frihetsberövandet upp till 15 dagar. Omfallet leder till åtal finns ingen tidsbegränsning för hur länge personen kan sitta häktad.

Frigivning mot borgen är enligt strafflagen inte tillåtet i fall där dödsstraff finns i straffskalan. Godtyckliga frihetsberövanden och andra ingrepp i den personliga friheten från de rättsvårdande myndigheterna förekommer. Det finns många fall där personer hållits frihetsberövade i flera år i avvaktan på rättegång, även för mindre brott såsom stöld. Det finns också exempel på fall där personer efter årtal i häkte slutligen frikännts från brott, utan att få någon kompensation för den tid de varit fängslade.

² International Federation for Human Rights, mission report "Bangladesh Criminal Justice Through the Prism of Capital Punishment and the Fight Against Terrorism", 2010.

³ Hands Off Cain, statistik årsrapport.

⁴ Amnesty International Annual Report, www.amnesty.org/en/library and Hands Off Cain statistik om Bangladesh, www.handsoffcain.info/. AI uppger att 23 personer avrättades 2005-2009, och Hands Off Cain har uppgift om 22 genomförda avrättningar under samma tid.

Enligt enskilda organisationer förekommer det att frihetsberövanden sker på politiska grunder, även om de formella skälen uppges vara misstänkt kriminalitet. Antalet personer som berörs är svårt att uppskatta. Det finns ingen oberoende instans som övervakar och granskar polisen eller som har möjligheter att offentliggöra detaljer kring enskilda fall.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Bangladeshs domstolar, främst på den högre nivån, anses vara relativt självständiga och ha större grad av oberoende än de lägre instanserna. I de lägre instanserna förekommer ofta anklagelser om att domstolarna påverkats av politiska överväganden och korruption. Domarna i Högsta domstolen utses av presidenten.

Domstolarna lider av brist på kapacitet och har stor eftersläpning i antalet mål. Runt 100 000 fall väntar för närvarande på att behandlas i domstol, omkring 43 000 fall bara i huvudstaden Dhaka.

För att förbättra målbalansen i domstolarna beslutade interimsregeringen i en särskild lag 2007 att upprätta mobila domstolar för mindre allvarliga brott. Dessa fick mandat att direkt utfärda straff, med ett maxstraff om två år.

Det finns också ett antal specialdomstolar, så kallade tribunaler, vilka har upprättats för att hantera brott relaterade till vissa lagar såsom "Women and Children Repressive Act 1995" och "Acid Crime Control Act 2002". Vidare antogs en lag 2010 (Speedy Trial bill 2010) som ger möjlighet att upprätta så kallade snabbdomstolar (speedy tribunals) för att hantera grövre brott såsom mord, vandalism, utpressning osv. Mål i dessa tribunaler ska färdigbehandlas inom 90 dagar, med möjlighet till förlängning på ytterligare 30 dagar.

En sådan särskild snabbtribunal är den som upprättats för att lagföra de personer som anklagas för delaktighet i det uppror som Bangladeshs gränsvaktsstyrka genomförde 2009. Denna domstol tillämpar brottsbalken (Civil Penal Code) och behandlar grova brott som medhjälp till mord och plundring där dödstraff ingår i straffskalan. Drygt 800 åtal har hittills väckts i denna specialdomstol. Dessutom pågår en parallell process inom ramen för den militära straffrättslagen (BDR lagen). Denna process avser att lagföra personer åtalade för mindre grova brott relaterade till upproret, och rör flera tusen personer. Maxstraffet som kan utdömas är sju år. Rättegångarna inom ramen för BDR-lagen har pågått under hela året men fortfarande kvarstår en lång process innan alla åtalade har ställs inför rätta

Rättegångar är offentliga och den åtalade har rätt att ta del av anklagelserna, att representeras av advokat, att kalla vittnen och att överklaga domslut. Stora

delar av den fattiga befolkningen, där en majoritet inte är läskunnig, bedöms dock ha dåliga kunskaper om sina rättigheter. Myndigheterna följer inte heller alltid regelverken.

Straffbarhetsåldern för barn i Bangladesh är 9 år, medan barn prövas som vuxna från 16 år.⁵ Det förekommer att barn under 18 år fängslas under långa perioder, med eller utan dom, och att de får avtjäna sitt straff tillsammans med vuxna interner.

Rättsväsendet är mycket sårbart för korruption. På landsbygden har svagheterna i det officiella rättssystemet fått till följd att byäldste och byråd ofta agerat skiljedomare i marktråtor och personkonflikter. Bangladesh hamnar långt ner i *Transparency Internationals* ranking över mest korrupta länder, men placeringen har förbättrats de senaste åren, från plats 162 (2007) till plats 139 (2009) av 180 rankade länder. Dock anses nu situationen återigen ha försämrats. Bangladeshs kommission mot korruption (ACC) är svag och dess effektivitet och självständighet i förhållande till regeringen ifrågasätts regelmässigt.

2007 beslöts att en nationell kommission för mänskliga rättigheter skulle inrättas, och denna etablerades 2008. En reviderad förordning (National Human Rights Commission Act) antogs i juli 2009 och i enlighet med denna har en ny ordförande i kommissionen utsetts såväl som fem ledamöter. Kommissionen är fortfarande i ett uppbyggnadsskede vad gäller såväl ekonomiska som personella resurser. I de flesta fall har hanteringen än så länge inneburit att ärenden hänvisas till relevant myndighet för vidare åtgärd. Uppföljning från kommissionens sida av vilka åtgärder respektive ansvarig myndighet har vidtagit med anledning av kommissionens hänvisning av ärendet har varit svag.

Offentlighetslagstiftning antogs 2009, ”Right to Information Act” och en Informationskommission har etablerats. Under 2010 har Informationskommissionen byggt upp sin verksamhet och har i dagsläget täckning över hela landet. Informationskommissionens mandat är att med utgångspunkt i offentlighetslagstiftningen säkerställa att medborgarna har tillgång till information, genom att stärka informationskanaler och att verka för att medborgarna såväl som statliga anställda har tillräcklig kunskap om rätten till information. Detta innebär inte minst praktiska färdigheter om hur rätten till information kan utkrävas.

7. Straffrihet

⁵ Unicef, State of the World Children

Åtals- och straffrihet samt brist på rapportering om övergrepp är ett allvarligt problem. I ett försök att komma tillrätta med problemen inrättade regeringen 2004 en polisiär elitstyrka, så kallad *Rapid Action Battalion* (RAB). Kritiken från organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter mot RAB:s brutala arbetsmetoder har varit massiv, men åtgärder från statsmakterna har inte vidtagits. RAB har under de senaste två åren dubblat sin personalstyrka och uppgår i dagsläget till över 10 000 man. Enligt rapporter från enskilda organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter så utförs majoriteten av de påstådda utomrättsliga avrättningarna i Bangladesh av RAB. Övergrepp som begås av RAB, polisen eller armén är sällan föremål för rättslig prövning. Våld mot kvinnor och flickor anmäls sällan och i de fall det rapporteras görs det snarare till byäldste eller motsvarande, än till det formella rättssystemet.

Det är vanligt förekommande att brott inte beivras om de anklagade är politiskt eller ekonomiskt inflytelserika. Detta gäller även grova brott som mord, misshandel och våldtäkt.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Inga formella begränsningar finns avseende yttrande-, tryck-, mötes- och föreningsfriheten. Formell censur förekommer inte och debatterna i media är mångfacetterad och frispråkig. Flera journalister vittnar dock om självcensur. Trakasserier av journalister, inklusive frihetsberövanden, är ett återkommande problem. Journalister har frihetsberövats och i några fall åtalats för olika brott. Närmare 250 fall av hot, trakasserier, våld och andra former av övergrepp mot pressfriheten rapporteras under 2010. Fyra journalister uppges ha dödat under 2010 och tre under 2009.

Pressfriheten anses ha försämrats under 2010 och enligt organisationen *Reportrar utan gränser* pressfrihetsindex för 2010 rankas Bangladesh på plats 126 av 178 länder (2009 var Bangladesh rankat på plats 121). Under 2010 inträffade flera händelser som bekräftar denna negativa trend. En fotoutställning rörande utomrättsliga avrättningar organiserad av ett galleri stängdes ned tills dess att högsta domstolen förklarat att stängningen inte var förenlig med yttrandefriheten i konstitutionen. Vidare stängdes bland annat en privat tevestation, Channel 1, ned med hänvisning till att tillstånd för utrustning saknades. Chefredaktören för dagstidningen *Amar Desh* dömdes till sex månaders fängelse för bland annat administrativa förseelser och brott mot terrorismlagstiftningen sedan han låtit publicera artiklar som var kritiska mot rättsväsendet. Tidningen tvingades sedan stänga. Fallet har genererat stark kritik. Det kan också nämnas att Facebook stängdes ner under en tid under sommaren bland annat på grund av att en rapport rörande det ovan nämnda gränsvaktsupproret lades upp på facebook.

Ett stort antal dags- och veckotidningar ges ut på bangla och engelska. På ledar- och debattsidor förekommer en öppen debatt med ifrågasättande och kritik. Den statskontrollerade tv-kanalen BTV är tydligt regeringsvänlig. Utländska TV-kanaler som CNN och BBC kan ses ocensurerade och det finns inga restriktioner vad gäller satellitmottagare, kabel-TV eller Internet.

Även om det råder religionsfrihet förekommer en rad rapporter om trakasserier och attacker mot personer som tillhör religiösa minoriteter.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den parlamentariska demokratin återupprättades 1991 efter 15 år av militärstyre. Presidenten är statsöverhuvud och väljs av parlamentet för en period om fem år. Parlamentet har en kammare med 300 medlemmar. Mandatperioden för parlamentariker är högst fem år, rösträttsåldern är 18 år och varje medborgare över 25 år är valbar. Premiärministern kan när som helst under mandatperioden upplösa parlamentet och utlysa nyval. Allmänna val föregås av tre månader med en politiskt neutral interimregering. Sedan mitten av 1990-talet har det politiska läget i landet präglats av motsättningar mellan partierna Awami League (AL) och Bangladesh Nationalist Party (BNP).

Efter två års militärunderstödd interimsregering (januari 2007 till december 2008) hölls nationella val den 29 december 2008. Valdeltagandet uppgick till 87 procent. Awami League (AL) alliansen, ledd av Sheikh Hasina, fick mer än två tredjedelar av platserna i parlamentet. Nationella och internationella observatörer bedömde valet som fritt och rättvist. Efter snart två år vid makten kan konstateras att skuggorna från det förflutna lever kvar, inte minst vad gäller de konfrontatoriska politiska relationerna mellan AL och det största oppositionspartiet Bangladesh Nationalist Party (BNP) ledd av Khaleda Zia. Detta manifesterar sig bland annat i att BNP bojkottar majoriteten av parlamentets mötessessioner. Demonstrationer, inklusive generalstrejker, så kallade *hartals*, förekommer också.

I flera politiska församlingar på både central och lokal nivå finns särskilda kvoter för kvinnlig representation, i en modell där mandatet fördelas proportionerligt mellan partierna.

Landets statsförvaltning har till viss del stärkts, bland annat genom skärpt lagstiftning mot korruption, uppbyggnad av den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter, och lagen om rätt till information och upprättandet av en informationskommission. Valkommissionen har spelat en avgörande roll vid genomförandet av fria och rättvisa nationella val, samt för dialogen med de politiska partierna om intern partidemokrati.

Krav på effektivt lokalt självstyre har funnits under lång tid, men har inte hörsammats av centralmakten. Lokala myndigheter har i dagsläget en begränsad roll. Val planeras att hållas till storkommuner och kommuner (Union Parishads och municipalities) under 2011.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Ratifikationsläget avseende Internationella arbetsorganisationen (ILO:s) centrala konventioner:

- Förbud mot tvångsarbete (konventionerna nr 29 och 105). Bangladesh har ratificerat konventionerna.
- Förbud mot barnarbete (konventionerna nr 138 och 182). Bangladesh har ratificerat konventionen 182 men inte konventionen 138, om minimiålder i arbetslivet.
- Icke-diskriminering i arbetslivet (konventionerna nr 100 och 111). Bangladesh har ratificerat konventionerna.
- Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (konventionerna nr 87 och 98). Bangladesh har ratificerat konventionerna.

Det totala antalet invånare i arbetsför ålder uppskattas till 70 miljoner, av vilka mer än 40 procent har sin försörjning i jordbruket. Närmare två miljoner nya arbetare kommer in på arbetsmarknaden årligen. Det finns inga tillförlitliga uppgifter om arbetslösheten. Undersysselsättning är dock ett ökande problem och en stor och växande arbetskraft leder till fler tillfälliga och otrygga anställningar. Barnarbete är vanligt förekommande.

Övervägande delen av den arbetsföra befolkningen har sin sysselsättning i den informella sektorn, och omfattas därmed inte av några sociala förmåner eller arbetsrättsliga lagar. De har inte heller någon rätt att organisera sig fackligt. Detta rör bland annat jordbruksarbetare, rickshaw-förare och hushållsanställda. Kvinnors andel av arbetskraften ökar, framförallt finner de anställning i arbetskraftsintensiva sektorer som konfektionsindustrin och jordbruket.

Rätten till facklig organisation är inskriven i grundlagen. För registrering av en fackförening krävs uppslutning från 30 procent av de anställda på en arbetsplats. Flera arbetsgivare motarbetar bildandet av fackföreningar. I de så kallade exportzonerna är rätten till facklig organisation begränsad.

Fackföreningar existerar i huvudsak på nationell nivå och är ofta knutna till politiska partier. Föreningarna har dålig förankring bland arbetarna de representerar. Det är till exempel ovanligt att arbetare väljer fackliga

representanter på arbetsplatsen. 1,12 procent av den totala arbetsstyrkan i den formella sektorn är anslutna till de drygt 5 500 fackföreningarna. Detta motsvarar cirka två miljoner människor.

Arbetsrätten är svag, framförallt för de stora grupper av kringflyttande arbetare som tar tillfälliga jobb inom jordbruket och byggsektorn. Det finns en motsvarighet till arbetsdomstol, men den anses korrupt och väntetiderna är, liksom inom det övriga rättsväsendet, mycket långa. Kombinationen hög arbetslöshet och avsaknad av offentligt socialt skyddsnät gör att få arbetare vågar protestera mot missförhållanden.

Arbetsveckan är 48 timmar enligt lag med minst en dag ledigt i veckan. Tillåten övertid är 12 timmar i veckan. I praktiken är arbetsveckorna ofta längre än 60 timmar, inte minst inom konfektionsindustrin. Någon lagstadgad minimilön finns inte, men särskilda kommissioner tillsätts för genomgångar av löneläget och för att utfärda rekommendationer till respektive bransch. Den översyn av minimilönerna för textilarbetarna som gjordes under 2010 resulterade i att minimilönerna dubblerades och nu uppgår till omkring 320 SEK i månaden.

Hälso- och säkerhetsförhållandena är ofta undermåliga inom industrin och på byggarbetsplatser. Följden är återkommande olyckor och dödsfall. Antalet arbetsplatsinspektörer som har till uppgift att höja standarden är för få och genomförandet av arbetsmiljöregelverket försvagas av korruption. Flera utländska företag med uppköp eller produktion i Bangladesh arbetar med egna uppförandekoder för att förbättra arbetsförhållandena, främst inom konfektionsindustrin.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Rätten till hälsa är erkänd i Bangladeshs konstitution, som även fastslår att staten ska vidta effektiva åtgärder för att successivt minska skillnaderna i vården. I Bangladeshs nationella fattigdomsstrategi står att grundläggande hälso- och sjukvård ska göras tillgänglig för alla. Rätten till delaktighet är också inskriven i strategin. Särskilt fokus är inriktat på att nå de mest utsatta och fattiga, särskilt kvinnor och barn. Hälsosektorn är dock kraftigt underfinansierad. Endast cirka sju procent av den nationella budgeten går till hälsosektorn. Hälso- och sjukvård tillhandahålles genom offentlig vård, privata vårdinitiativ och genom frivilligorganisationer. Vården är avgiftsbelagd och kostnaderna höga vilket drabbar redan fattiga människors ekonomi och levnadsvillkor.

Bangladesh har gjort lovvärda framsteg de senaste 20 åren inom hälsosektorn. Barnadödligheten har minskat och Bangladesh fick pris av FN år 2010, för att

vara på väg mot att uppnå millenniemål fyra om minskad barndödlighet med två tredjedelar fram till 2015.

Människor dör i sjukdomar som kan botas och förebyggas; såsom undernäring, infektioner, malaria och TBC. I snitt 54 barn per 1000 dör före 5 års ålder. Undernäring, låg födelsevikt, infektioner, syrebrist, olyckor och skador är de vanligast förekommande dödsorsakerna bland barn. Antalet personer smittade med HIV är cirka 0,2 procent av den vuxna befolkningen. Antalet kvinnor som smittas ökar. En stor andel av befolkningen har inte tillgång till rent vatten och sanitet.

Kvaliteten på den offentliga sjukvården, både i städer och på landsbygd är låg. Ett stort problem inom den offentliga hälso- och sjukvården är bristen på läkare och sjuksköterskor.⁶ Som exempel beräknas enbart 21 procent av barnafödande kvinnor förlösas av utbildad personal.⁷

12. Rätten till utbildning

Rätten till grundskoleutbildning finns inskriven i Bangladesh konstitution. Skolplikt för barn i åldrarna 6-10 år infördes 1991 men har inte åtföljts av tillräckliga resurser. Regeringen beslöt 2010 att utöka den obligatoriska skolgången till åtta år. Beslutet är ännu inte omvandlat till en finansierad plan, och kommer att kräva enorma resurser eftersom det innebär att den obligatoriska skolgången ökar med tre år. Cirka 90 procent av alla barn är inskrivna i skola, varav mer än hälften är flickor. Andelen barn som avslutar grundskolan är dock betydligt lägre, omkring 65 procent. Undervisningskvaliteten är dock så låg att flertalet elever repeterar årskurser och lämnar skolan med mycket bristfälliga läs- och skrivkunskaper. Skolsystemet är också uppdelat i många olika system med offentliga skolor, skolor som drivs av enskilda organisationer och madrasas (muslimska skolor), vilket ytterligare komplicerar reformarbetet.

Landet har gjort lovvärda framsteg under de senaste decennierna inom utbildningssektorn. En utmaning är att många barn hoppar av efter 5 års skolgång. Andelen barn i sekundärutbildningen var år 2006 38,8 procent, varav en högre andel var flickor.

Läskunnigheten år 2007 var totalt 53,5 procent, för män 53,7 procent och för kvinnor 48 procent. Utsatta grupper av barn med funktionsnedsättning, gatubarn, arbetande barn, barn som bor i slumområden i städerna, i avlägsna byar, barn som tillhör isolerade minoritetsbefolkningar och de som har sin

⁶ Health Economics Unit, Ministry of Health and Family Welfare, Government of Bangladesh, 2010.

⁷ WHO, World Health Statistics 2008

hemvist på teplantager och bordeller har alla avsevärt sämre tillgång och möjligheter till utbildning än andra barn.⁸ Aga i skolan är förbjudet enligt lag, men är vanligt förekommande.

Jämfört med andra länder i Asien är den nationella budgeten för utbildning lågt. Cirka 39.51 procent av årsbudgeten går till primärutbildning, vilket utgör 2.28 procent av bruttonationalprodukten.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Bangladeshs nuvarande regering har inom ramen för sitt valmanifest *Vision 2021* prioriterat fattigdomsbekämpning och att minska klyftorna i samhället. Satsningar på välfärdsprogram som subventionerad mat, mat för arbete, samt visst ekonomiskt bidrag för utsatta äldre personer har genomförts. Allt för att uppnå sin vision om ”endast” 22 miljoner kvarvarande fattiga människor år 2021.

Bangladesh har gjort stora framsteg i att minska fattigdomen, och landet är på god väg att halvera andelen fattiga till 2015. Sedan början av 1990-talet har andelen fattiga sjunkit från 57 till 49 procent år 2000, och till 40 procent år 2005. Levnadsförhållandena varierar kraftigt, både inom och mellan regioner, samt mellan stad och landsbygd. Studier av *Världsbanken* och *FN:s barnfond (Unicef)* har visat att inkomstfattigdomen är högre i de västra delarna av landet, medan dessa områden generellt presterar bättre inom de sociala områdena. Anledningar är att de östra delarna har större inflöden av remitteringar (inflöde av kapital från utlandsstationerad arbetskraft)s, och att de ekonomiska naven (Dhaka, Chittagong, Sylhet) ligger inom de områdena. De västra delarna har däremot haft lägre ekonomisk aktivitet samtidigt som fler enskilda organisationer varit aktiva i området, vilket lett till bättre resultat inom bland annat sjukvård och utbildning. De östra delarna anses också vara mer konservativa än de västra, vilket skulle kunna påverka framsteg inom de sociala sektorerna. Det ska också nämnas att det inom ovan nämnda regioner finns ytterligare ”fickor av fattigdom” dit varken remitteringar eller regeringens välfärdsprogram nått. Framgångar till trots så är Bangladesh fortsatt ett fattigt land med 56 miljoner fattiga människor.

Utsattheten och sårbarheten för fattiga människor i Bangladesh är stor, dels på grund av landets sårbarhet för naturkatastrofer (översvämningar, orkaner), dels på grund av prisfluktuationer på mat på världsmarknaden. Bangladesh placerar sig på plats nummer 68 av 84 länder i Global Hunger Index, vilket innebär att landet är bland världens mest utsatta länder vad gäller livsmedelssäkerhet.

⁸ Situation Assessment and Analysis of Children and Women in Bangladesh, UNICEF 2009

Bangladesh är världens mest tätbefolkade land med mer än 1 000 människor per kvadratkilometer. Landet har en befolkning på drygt 160 miljoner människor på en yta mindre än en tredjedel av Sveriges. Med en befolkningstillväxt på 1,5 procent om året förväntas befolkningen ha ökat till 235 miljoner år 2050 samtidigt som närmare 40 procent av befolkningen kommer att vara under 15 år. Bangladesh kommer därmed att ställas inför ett flertal utmaningar gällande befolkningens levnadsstandard de kommande åren, vilka innefattar såväl sociala, miljömässiga som ekonomiska frågor.

Idag bor 27 procent av befolkningen i städer. Dhaka har växt till landets största metropol med en befolkning runt 16 miljoner. Det ska dock tilläggas att en stor andel av befolkningen bor i anslutning till de större städerna och att mer än 50 procent av ”landsbygdsbefolkningens” utkomst kommer från annan näring än jordbruk, fiske med mera. Idag har Bangladesh den högsta urbaniseringstakten i Sydasien och Dhakas invånarantal beräknas vara runt 30-40 miljoner år 2050.

Bangladesh rankas på 129:e plats av totalt 169 länder i UNDP:s *Human Development Index*.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Bangladesh är ett patriarkalt samhälle med mannen som familjens klara överhuvud. Kvinnans ställning är underordnad – döttrar anses inte sällan som en börda. Kvinnors inkomst är betydligt lägre än mäns. Vid skilsmässa, äktenskap, vårdnadstvister och arv har mannen mer omfattande rättigheter än kvinnan. Kvinnors ställning har dock stärkts något de senaste åren.

Våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem. Mellan 60-70 procent av kvinnorna uppges ha utsatts för våld. Under året har så kallad ”eve teasing”, det vill säga sexuella trakasserier mot unga kvinnor, som rör sig i samhället till exempel på väg till skolan, uppmärksammats. Trakasserier har resulterat i många självmord och även våld mot föräldrar och lärare som försökt skydda flickorna. Regeringen har upprättat ett antal mobila domstolar för att snabbare kunna lagföra förövarna. Omkring hälften av alla kvinnor uppges ha varit utsatta för våld i hemmet.⁹ Övergripenheten rör sig om allt från påtvingad purdha (avskildhet) till syraattacker, barnäktenskap, våldtäkt, slavarbete, misshandel

⁹ UNFPA country report

och människohandel. Rapporter om våld relaterat till hemgift ökar och mer än 100 syraattacker rapporteras årligen.

Mödradödligheten har sjunkit till 194 per 100 000 levande födda där dödligheten till följd av osäkra aborter har minskat med 85 procent och utgör nu en procent av den totala mödradödligheten. Officiellt måste en kvinna ha uppnått 18 års ålder för att gifta sig. Medianålder för kvinnors giftermål är dock 16 år.

Handeln med kvinnor och barn är omfattande. Regeringen och ett antal enskilda organisationer har intensifierat sina ansträngningar för att stoppa den utbredda handeln, men trots detta har endast ett fåtal förövare lagförts och dömts. Prostitution är inte förbjudet om den som säljer sex är över 18 år.

Straffen för övergrepp mot kvinnor har stärkts. Problemet är emellertid att lagarna inte följs och att brottsmisstankar sällan går vidare till rättegång. Kvinnor diskrimineras ofta i yrkeslivet. De har lägre löner och löper risk för uppsägning i samband med graviditet.

Sett över en längre tidsperiod har emellertid kvinnans situation förbättrats på flera områden. Bland annat har mikrofinansiering möjliggjort enklare företagsverksamhet och den växande textilindustrin har inneburit nya möjligheter till försörjning för kvinnor. Antalet flickor som påbörjat grundskolan har ökat och passerat antalet pojkar. Andelen förvärvsarbetande kvinnor har också ökat. Flera kvinnor innehar ledande positioner i regeringen bland annat premiärministern, utrikesministern, inrikesministern och oppositionsledaren. Vidare har kvinnor i näringslivet fått en mer framträdande roll de senaste åren, i såväl ledande positioner för företag som inom olika serviceyrken.

15. Barnets rättigheter

Barns status är generellt låg i Bangladesh och deras möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda är små. Registrering av barn vid födsel är en viktig förutsättning för att säkerställa barnets framtida rättigheter. För närvarande registreras endast drygt tio procent av nyfödda barn i Bangladesh. Omkring 40 procent av Bangladesh befolkning är under 15 år. Barn, särskilt flickor, har en utsatt position i samhället. Även om landet har goda möjligheter att uppnå millenniemålet om minskad barnadödlighet så dör 54 av 1 000 födda barn före sin femårsdag.¹⁰ 47 procent av alla barn under fem år uppskattas vara undernärda. Miljoner barn lider av olika bristsjukdomar.

¹⁰ Millennium Development Goals, Bangladesh Progress Report.

Uppskattningsvis finns omkring 600 000 hemlösa barn i landet.

Någon generell lag som förbjuder barnarbete finns inte i Bangladesh, dock finns förbud enligt lag inom vissa sektorer. Tillämpningen har emellertid stora brister. Omkring 18 procent av barn i åldrarna 5-14 år arbetar, och 1,3 miljoner har riskfyllda arbeten och 15 miljoner bor i slumområden. Omkring 300 000 barn från ursprungsbefolkningarna förnekas grundläggande rättigheter och mer än 1 000 barn sitter i fängelse.

Bangladeshs betydande konfektionsindustri sysselsatte tidigare tusentals barn men under de senaste åren har tryck från internationella uppköpare lett till att barnarbetet minskat i stor utsträckning i fabrikena. Huruvida detta har gagnat barnen är omtvistat. Enligt enskilda organisationer har undersökningar visat att flera av barnen tvingats in i hårdare och mer skadliga arbeten än de som fanns inom konfektionsindustrin.

Ett stort antal barnprostituerade uppges förekomma, trots att prostitution är olagligt för barn under 18 år. Rapporter från enskilda organisationer vittnar om att kidnappning och handel med barn är utbredd. Främst sker handeln till Mellanöstern, Indien, Pakistan och Sydostasien, men även inom det egna landet.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt ursprungsbefolkning

Konstitutionen slår fast allas likhet inför lagen. I praktiken diskrimineras dock personer som tillhör minoriteter och urfolk på olika sätt. Hinduer, kristna och buddhister utgör omkring femton procent av befolkningen. Islam är statsreligion, men konstitutionen garanterar religionsfrihet. Islam spelar en dominerande roll i samhället och statsmakterna är känsliga i frågor som skulle kunna uppröra landets muslimska majoritet.

Omkring två procent av befolkningen i Bangladesh tillhör en etnisk minoritet. Flertalet av dem lever i sydöstra Bangladesh, Chittagong Hill Tracts. Urfolket i Chittagong Hill Tracts tog i början av 1980-talet till vapen för att protestera mot den stora inflyttningen av bengaler, och vad som uppfattades som försök att kväva den lokala kulturen. 1997 undertecknades ett fredsavtal som skulle stärka det lokala självstyret. Regeringen har börjat genomföra avtalet. Utvecklingen går långsamt och många frågor återstår att reda ut, inte minst rörande landrättigheter. Rapporter förekommer om övergrepp och diskriminering, liksom om sammandrabbningar mellan personer som tillhör urfolk och bengaliska nybyggare, likaså mellan olika militanta/politiska grupperingar.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella handlingar är straffbara enligt lag, dock tillämpas lagen mycket selektivt. När polisen griper manliga sexarbetare blir resultatet oftast symboliska böter för förargelseväckande beteende. I en del fall uppges emellertid gripna ha frihetsberövats utan utan laglig grund i upp till två veckor.

Ett flertal enskilda organisationer arbetar med HBT-personer. I samtliga fall uppges syftet främst att vara att förhindra spridning av HIV. Ingen organisation agerar öppet för att främja HBT-personers rättigheter och levnadsvilkor. Statsmakterna stödjer ett antal av organisationerna. Enligt enskilda organisationer är det inte lagar och förordningar som är det största problemet för HBT-personer, utan i stället är det den sociala stigmatiseringen som följer av att leva utanför gängse sociala mönster med giftermål och barn (de två kanske starkaste institutionerna i det bangladeshiska samhället).

Trans-och bisexuella personer är marginaliserade och diskriminerade i samhället. Vissa frivilligorganisationer arbetar för deras rättigheter, särskilt ur ett hiv/aids-perspektiv.

18. Flyktingars rättigheter

Bangladesh har inte anslutit sig till FN:s flyktingkonvention och det tillhörande protokollet. Regeringen samarbetar dock med FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) och andra humanitära organisationer som bistår flyktingar. Landets lagar medger inte att flyktingar beviljas flyktingstatus och permanent uppehållstillstånd. I praktiken ges i många fall temporärt uppehållstillstånd till av UNHCR identifierade flyktingar.

Ungefär 240 000 biharier (icke-bengaliska, urdutalande muslimer) bor i ett 70-tal olika läger, oftast under dåliga förhållanden. De har allmänt betraktats som förrädare efter att ha stöttat Pakistan i frihetskriget 1971. Situationen för biharierna har på senare tid förbättrats. Under 2007 beslutade regeringen att biharier som fötts efter självständigheten ska ges medborgarskap och rösträtt, vilket infriades inför valet december 2008.

Omkring 250 000 – 400 000 personer av folkslaget rohingyas från Northern Rakine state i Burma befinner sig i Bangladesh. Endast drygt 25 000 av dessa är officiellt registrerade som flyktingar och befinner sig i de flyktingläger som finns i landets sydvästra delar. Den större delen av rohingyas, de icke officiella flyktingarna, befinner sig i tillfälliga läger i anslutning till de officiella lägren samt i kringliggande byar i området. Situationen för rohingyas fortsätter att var svår.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lagen förbjuder diskriminering av personer med funktionsnedsättning. I praktiken drabbas de dock hårt av social och ekonomisk diskriminering. Någon särskild lagstiftning om stöd till personer med funktionsnedsättning har inte antagits. Det råder allmänt stor brist på information och kunskap kring de problem, möjligheter och rättigheter som personer med funktionsnedsättning har.

Uppskattningen av antalet personer med funktionsnedsättning varierar. Officiell statistik anger de funktionsnedsattas andel av befolkningen till en halv procent. Enskilda organisationer uppskattar dock snarare andelen till 10-14 procent. Världshälsoorganisationen (WHO) beräknar att ett av tio barn i Bangladesh föds med eller utvecklar någon form av funktionsnedsättning på grund av sjukdom eller olyckor. Barn med funktionsnedsättning ses som en börda för familjen och ges sällan någon chans till utveckling eller utbildning.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Organisationer för mänskliga rättigheter tillåts verka i Bangladesh och har vid ett flertal tillfällen samarbetat med regeringen i lagstiftningsfrågor. Flera enskilda organisationer har i uttalanden och rapporter ofta uttryckt stark kritik mot myndigheterna. Samtidigt har de vittnat om rädsla för att ta upp politiskt känsliga frågor, medvetna om att detta kan komma att medföra ökad övervakning och hot. En ökad försiktighet har på senare tid kunnat iakttas från många enskilda organisationers sida. Även försvarare av mänskliga rättigheter har utsatts för trakasserier och hot från statsföreträdare. Det finns större utrymme att uttrycka kritik mot myndigheterna i frågor som rör ekonomiska och sociala rättigheter än medborgerliga och politiska rättigheter. Regeringen intar ofta en defensiv attityd när landet får internationell kritik i frågor som rör respekten för mänskliga rättigheter och hänvisar till landets särskilda situation, i synnerhet den omfattande fattigdomen. Ökad fokus på mänskliga rättigheter från det internationella samfundets sida har dock bidragit till en större villighet att erkänna och diskutera brister

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

För flera länder, däribland Sverige, utgör mänskliga rättigheter en viktig komponent i utvecklingssamarbetet med Bangladesh. Omkring tio procent av

det svenska utvecklingsstödet kanaliseras genom olika enskilda organisationer som direkt verkar för att främja mänskliga rättigheter, till exempel organisationer som arbetar med sexuell och reproduktiv hälsa, men övriga delar av det svenska utvecklingsstödet bidrar på olika sätt till att förverkliga mänskliga rättigheter, inte minst på det sociala området. Huvuddelen av det svenska utvecklingssamarbetet är koncentrerat till två stora sociala sektorprogram inom primärhälsovård och utbildning. Sverige stödjer även den demokratiska processen genom stöd till den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter, ett projekt som leds av FN:s utvecklingsprogram. Svenskt stöd ges även till UNHCR:s arbete för att nå en långsiktig lösning på rohingya-flyktingarnas situation.

Många bilaterala givare stöttar, vid sidan egna program, FN-stödda projekt i Bangladesh. FN:s barnfond (UNICEF), verkar i samarbete med Internationella arbetsorganisationen (ILO), för att eliminera de värsta formerna av barnarbete.

Flera biståndsgivare har valt att kanalisera en ökande andel av biståndet genom lokala organisationer som kommit att spela en viktig roll inom området mänskliga rättigheter. Organisationerna har bidragit till att förbättra situationen för stora grupper, i synnerhet för kvinnor och barn. Svenska enskilda organisationer med lokalkontor i Bangladesh, som Diakonia, Rädda barnen och Svalorna, har spelat en roll i detta sammanhang.